

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 1050
KURAN YORUMUNDA
BAĞLAMIN SINIRLAYICILIĞI

Dr. Mehmet BAĞÇIVAN

Editör:
Doç. Dr. Muhammet BEYLER

Tashih:
Dilek DOĞAN

ISBN: 978-625-8023-54-1

1. Baskı, Şubat 2022, Ankara, 1.000 Adet

© Bütün Yayın Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık
Ticaret İşletmesi Yönetim Kurulu'nun 17.12.2021
tarih ve 164 sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

Bu eserin ilmi / edebi redaksiyonu İLK SAY Kurulu
marifetiyle yapılmıştır.

Yayıncı Sertifika No: 48058

BASKI: **TDV**
YAYIN MATBAACILIK TİC. İŞLETMESİ
BASIMEVİ | PRINTING HOUSE

Ostim OSB Mahallesi, 1256 Cadde No. 11
Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

KUR'AN
YORUMUNDA
BAĞLAMIN SINIRLAYICILIĞI

Dr. Mehmet BAĞÇIVAN

ÖZGEÇMİŞ

1985 yılında İstanbul'da doğdu. 1999 yılında hafızlığını, 2011 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesini, 2013 yılında AÖF Sosyoloji lisans programını tamamladı. Hafızlık hocalığı, imam-hatiplik, öğretmenlik gibi çeşitli görevler yaptıktan sonra 2013 yılında Yalova Üniversitesi İslami İlimler Fakültesine Tefsir araştırma görevlisi olarak atandı. 2015 yılında, "Mekkî Surelerde Sosyal Baskı" isimli yüksek lisans tezini, 2020 yılında da "Kur'an Yorumunda Bağlamın Sınırlayıcılığı" başlıklı doktora tezini tamamladı. Hâlen Yalova Üniversitesi İslami İlimler Fakültesindeki görevine devam etmektedir.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	VII
ÖN SÖZ	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TAHLİLLER

A. Dil ve Kur'an'ın Mahiyeti	15
1. Dilin Mahiyeti	16
a) Dilin Kökeni	20
b) Dil-Kültür İlişkisi	27
c) Söz-Yazı Karşıtlığı	33
2. Kur'an'ın Mahiyeti	45
a) Kökeni Bağlamında	46
b) Kültür/Örf Bağlamında	56
c) Söz-Yazı Karşıtlığı Bağlamında	76
B. Bağlam	87
1. Tanımı	87
2. Çeşitleri	91
a) İç Bağlam	91
i. Âyet ve Süreler Arası Münasebet	100
b) Dış Bağlam	106
i. Hâl, Makâm, Karîne	109
ii. Esbâb-ı Nüzûl	111
iii. Mekkî-Medenî	119
c) Bağlamcılığın Felsefi ve Teorik Altyapısı	123
d) Bağlamcılığın Tarihsel Arka Planı	127

İKİNCİ BÖLÜM BAĞLAM DIŞI YORUM

A. Anlam ve Yorum	135
1. Anlam	136
a) Nesnel Anlam	141
b) Öznel Anlam	146
2. Yorum	162
a) Tefsir	164
b) Te'vil	168
c) Tefsir/Te'vil-Hermenötik İlişkisi	175
i. Yazar Merkezli Okuma	178
ii. Metin Merkezli Okuma	180
iii. Okur Merkezli Okuma	183
B. Bağlam Dışı Yorumun Dayanakları	185
1. Kur'ân-ı Kerîm'in Yapısı.....	186
2. Hz. Peygamber'in Bağlam Dışı Tefsiri.....	189
a) Ölüden Dirinin Çıkarılması/Enâm 95 Örneği	190
b) Resûlün Çağrısına İcabet/Enfâl 24 Örneği	191
c) Münafıklara İstiğfar/Tevbe 80 Örneği.....	193
d) İlk Yaratılışa Dönüş/Enbiyâ 104 Örneği.....	194
e) Tilâvet Secdeleri Örneği.....	195
3. Sahâbenin Bağlam Dışı Tefsiri.....	198
4. İslâmî İlimlerde Bağlam Dışı Yorum	204

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM BAĞLAMCILIĞIN SORUNLARI VE BAĞLAM DIŞI YORUMUN İLKELERİ

A. Bağlamcılığın Sorunları.....	217
1. İmkân Açısından	217
2. Tazammunları Açısından	223
B. Bağlam Dışı Yorumun İlkeleri	230
1. Ehliyet	233
2. Arap Dili Kurallarına Uygunluk	241
3. Kur'an'ın Ruhuna/Bütünlüğüne Uygunluk	248
4. Sünnete Uygunluk	257
5. Ehl-i Sünnet'in İcmâna Uygunluk	262
6. Anlamı Mutlaklaştırmamak	267
SONUÇ.....	271
KAYNAKÇA.....	281

KISALTMALAR

a.s.	:	Aleyhisselâm
bk.	:	Bakınız
b.	:	bin/ibn
b.y.	:	Basım yeri yok
c.c.	:	Celle Celâluhû
çev.	:	Çeviren
der.	:	Derleyen
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
ed.	:	Editör
haz.	:	Hazırlayan
H.z.	:	Hazreti
İFAV	:	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
İFD	:	İlahiyat Fakültesi Dergisi
İSAM	:	İslâm Araştırmaları Merkezi
krş.	:	Karşılaştırınız
MÖ	:	Milattan Önce
nşr.	:	Neşreden
ö.	:	Ölüm/vefat tarihi
r.a.	:	Radıyallahu anh
s.	:	Sayfa
sad.	:	Sadeleştiren
s.a.s.	:	Sallallâhu aleyhi ve sellem
SBE	:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	:	Tahkik eden
ts.	:	Tarihsiz
vb.	:	Ve benzeri
v.dğr.	:	Ve diğerleri
yay.	:	Yayınları

ÖN SÖZ

■

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla, O'na sığınarak başlıyorum. Evvela bu çalışmayı bitirmeye beni muvaffak kılan Allah'a hamdolsun. Kalbine inzâl edilen Kur'an'ı söz ve fiilleriyle en güzel şekilde tefsir eden Hz. Peygamber'e, Ehl-i beyt'ine ve ona layıkıyla arkadaşlık yapan ashabına salât ve selâm olsun.

Kur'an yorumunda bağlamın sınırlayıcılığını ele aldığım bu çalışma, İslâm tarihi boyunca genel kabul görmüş; her döneme hitap eden, çok anlamlı, evrensel, "ezelî Kur'an" tasavvurunu esas almaktadır. Elinizdeki bu kitapta, bağlamı yeterince dikkate almadığı için modern dönemde faydasız ve hatalı bulunan söz konusu klasik yaklaşımın, evrensel bir ilâhî kelâm için aslında en makul, mutedil ve uygulanabilir usul olduğunu göstermeye çalıştım. Bu çalışma başka bir açıdan, Kur'an'ın çok anlamlı ve öznel yorumunun bir müdafaası olarak da görülebilir. Bu kitapta belli ilkeler dâhilinde, âyetlerin bağlam dışı ve parçacı yorumunun meşruiyeti de kabul edilmektedir.

Hüsamettin Arslan Hoca *Epistemik Cemaat* kitabının başında, ön sözlerin entelektüel itiraflar olduğunu söylemektedir. O yüzden burada itiraf etmeliyim ki aslında bu çalışmada Kur'an yorumunda bağlamı bağlayıcı ve sınırlayıcı gören yaklaşımı da Kur'an'dan herkesin istediği yorumu çıkarabileceği postmodern anlayışı da eleştirmek ve bunlar arasında bir üçüncü yol, bir sentez oluşturmayı hedefliyordum. Ne var ki kitabın ana eksenini -daha çok kabul gören ve bence hesabı yeterince verilmemiş, sonuçları ve tazammunları düşünülmemiş, dolayısıyla gözden geçirilmesi zaruri bir yaklaşım olması nedeniyle- bağlamın sınırlayıcılığının eleştirisi oluşturdu. Bununla birlikte kitabın muhtelif yerlerinde, bağlam dışı yorumun meşruiyetine zemin teşkil eden anlayışın, okur merkezli bir yaklaşımla sınırsız anlamaya

izin veren postmodern aşırı yorumları kapsamadığının altı çizilmiş ve özellikle üçüncü bölümde bağlam dışı yorum için meşruiyet kriterleri belirtilmiştir.

Yanlış anlamanın önüne geçme adına burada belirtmem gereken diğer bir husus, tarihsel bağlama dair verilerin Kur'an âyetlerinin otantik anlamlarına ulaşma noktasında büyük ehemmiyet taşıdığını kabul ettiğimdir. Nitekim klasik tefsir usulü de esbâb-ı nüzûl, Mekkî-Medenî gibi Kur'an ilimleri vasıtasıyla bu tarihsel bağlama dair malumatı kayıt almış ve Kur'an tefsirinde kullanmıştır. Ne var ki bu çalışmada çok sayıda örnek vererek ısrarla savunduğum gibi klasik İslâmî ilimlerde âyetler bu tarihsel bağlam tarafından sınırlandırılmamış ve âyetlerin tefsirinde lafzın umumiliği esas alınmıştır. Dolayısıyla bu kitapta karşı çıkılan telakki, çağdaş dönemde modern paradigmanın bir yansıması olarak savunulan, tarihsel bağlam verileri ışığında tek/gerçek nesnel anlamı belirleme ısrarcılığı ve Allah'ın muradını tahdit etme keyfilidir.

Açıkçası ne kadarını başardım ne derece ikna edici oldu bilmiyorum ama bu çalışmanın "tezli tez" olması için gayret ettim, başka bir deyişle taraf oldum. Dolayısıyla bu çalışmada "tarafsız olmak" gibi bir iddiam yok. Bu vesileyle belirtmeliyim ki akademik zorunluluktan öte, bu konuyu severek ve içselleştirerek çalıştım.

2020 yılında savunduğum doktora tezimden oluşan bu kitabın ortaya çıkışında destek gördüğüm birçok hocam, arkadaşım ve yakınım var ki bunlara teşekkür etmemek haksızlık olacaktır. Hem yüksek lisansta hem doktora birlikte çalıştığım, tez yazımında her türlü desteği veren, danışman hocam Doç. Dr. Süleyman Aydın'a en başta teşekkür ediyorum. Bana kazandırdığı bakış açısı ve öğrettiği tefsir felsefesi olmasaydı bu tez ortaya çıkmazdı. Kuşkusuz, tezimi yazmam için idari her kolaylığı sağlayan, manevi desteğini hep hissettiğim, tanımaktan şeref duyduğum Prof. Dr. Alican Dağdeviren Hocam başta teşekkür etmem gereken diğer isim. Onca yoğunluğunun arasında lütfedip tez izleme kurulumda ve savunma jürimde bulunmayı kabul eden hocam Prof. Dr. Ömer Çelik'e ve Doç. Dr. Murat Kaya Hocama çok teşekkür ediyorum. Yine, beni kırmayıp tez izleme kurulumda ve doktora jürimde yer alan; kendisinden çok şey öğrendiğim ve iş disiplinine gıpta ettiğim, eleştiri ve önerileriyle çalışmamın şekillenmesinde büyük pay sahibi olan, ayrıca elinizdeki kitabın editörlüğünü de üstlenen Doç. Dr. Muhammet Beyler Hocama şükranlarımı sunuyorum.

Ayrıca en başından beri tez konumu istişare ettiğim, çalışmamla ilgili rastladığı her kitap-makaleyi heyecanla benimle paylaşan, eleştirilerinden çokça istifade ettiğim Arş. Gör. Dr. Halil İbrahim Kaygısız'a ve edebiyat literatürü hususunda verdiği bilgi ve tavsiyeleriyle tezime katkı sunan arkadaşım Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Uğur'a çok teşekkür ederim. Tezimi yazarken her hafta mutlaka arayarak beni teşvik ve motive eden, yazdığım bölümleri en ince ayrıntısına kadar okuyup düzelteren Doç. Dr. Ahmet Gökdemir de büyük bir teşekkürü hak ediyor. Yardım istediğim her konuda umduğumdan daha fazla ilgi ve desteğini gördüğüm Doç Dr. Fatma Kızıl'a da teşekkür ediyorum. Bütün bu süreç boyunca kahrımı çeken, her türlü fedakârlığı yapan eşim Şebnem'e de şükranlarımı sunuyorum. Yaptığım bu çalışmayı, 12 yaşında küçük bir çocukken, ölüm döşeğinde benden son isteği "âlim olmam" olan anneme ithaf ediyorum.

Mehmet BAĞÇIVAN

Aralık 2021